УДК 81'255.2
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.52-2.43

Ткач П. Б.,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТОНІМІВ ФЕНТЕЗІЙНОГО ЦИКЛУ РОБІН ХОББ «СВІТ ЕЛДЕРЛІНГІВ»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню стратегій англо-українського перекладу поетонімів фентезійного циклу Робін Гобб «Світ Елдерлінгів». Проведений аналіз фентезійного циклу Робін Гобб «Світ Елдерлінгів» підтвердив, що поетоніми є важливою складовою частиною літературного твору, а їх структура й семантичне та функціональне навантаження слугують реалізації авторського задуму.

У роботі висвітлено теоретичні засади вивчення поетонімів у сучасній лінгвістиці, зокрема уточнено поняття поетоніма – власної назви (найчастіше антропонім або топонім) у літературному творі, що створює і демонструє портрет персонажа, а також формує сприйняття образу, мотивує ставлення до нього читача. У статті визначено особливості поетонімів як виду літературної онімії.

З'ясовано, що переклад поетонімів циклу романів Робін Гобб «Світ Елдерлінгів» передбачає реалізацію двох головних стратегій, таких як: очуження (форенізація) тексту перекладу, тобто збереження форми вихідного поетоніму з очевидною втратою прихованого змісту, та одомашнення (доместикація) твору шляхом заміни вихідного поетоніму іншомовним аналогом або шляхом власне його перекладу. Аналіз перекладу показав, що перекладачі аналізованих романів переважно вибрали стратегію очуження, що призвело до певних прагматичних утрат. Під час перекладу переважали такі методи очуження, як: метод семантичної експлікації, транскрипція, транслітерація, змішаний метод транскрипції і транслітерації. Методи одомашнення були використані значно менше, зокрема методи функціонального аналога, калькування, змішаний метод калькування й морфологічної модифікації.

Зроблено висновок, що переважання стратегії очуження призводить до руйнування авторських онімічних моделей у тексті перекладу, через що українському читачеві залишився невідомим авторський задум показати світ, у якому імена визначають долю героїв.

Ключові слова: поетонім, стратегії перекладу, очуження, одомашнення, методи перекладу.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Робота присвячена дослідженню особливостей англо-українського перекладу поетонімів фентезійного циклу Робін Гобб «Світ Елдерлінгів». Специфіка та своєрідність творів жанру фентезі не в останню чергу визначаються способом творення і джерелом виникнення власних назв, що в них уживаються. Оскільки головним завданням авторів фентезійних творів є формування переконливого вигаданого світу, власні назви покликані максимально допомагати в цьому. Власні назви, які отримали в науковій літературі назву «поетоніми», розглядають як оніми в художньому мовленні літературного твору. Поетоніми не лише виконують номінативну й стилістичну функції, але й сприяють створенню образності тексту, особливих асоціації та конотацій, що втілюють індивідуально-художню семантику, відтворюють історичне та культурне тло подій, виявляють закодованість авторського задуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із теми. Вивчення літературних онімів, або поетонімів, спрямоване на виявлення їхнього функціонування в художньому тексті, має відлік від 60–80 рр. XX с. Засадничими в цій ділянці ономастики стали праці Ю. Карпенка, В. Михайлова, Є. Отіна. Дещо пізніше порушено питання відтворення найменувань у художньому перекладі та збереження тих функцій, які ці найменування виконують у художньому творі (Н. Бияк). У дослідження власних назв як стилістичної категорії, вивчення видів мотивації поетичних власних назв, соціальних та естетичних оцінок власних назв свій внеок зробили Ю. Карпенко, Е. Магазаник, В. Михайлов, І. Муромцев, Є. Некрасова, В. Никонов, А. Пузирьов, А. Суперанська, В. Чернишев, Б. Шварцкопф. Перекладацький аспект поетонімів розглядали М. Бережна, А. Гудманян, О. Новічков.

Актуальність теми дослідження зумовлена відсутністю цілісного підходу до вивчення семантики, структури й функціонування поетонімів у фентезійних творах, а також невпорядкованістю підходів до відтворення поетонімів українською мовою. Натомість переклад поетонімів викликає певні труднощі, пов'язані з тим, що необхідно одночасно відтворити і структуру імені, і його значення.

Мета – виявити стратегії англо-українського перекладу поетонімів фентезійного циклу Робін Гобб «Світ Елдерлінгів».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поетоніми – це вторинні номінації, що мають за собою не реальні денотати, а фіктивні, які існують в уяві автора [1].

Переклад поетонімів має свої суттєві особливості, оскільки їхня соціо-семіотична сутність відіграє важливу роль у композиційно-змістовній структурі художнього твору. Антропоніми, які є компонентами прислів'їв, приказок, фразеологізмів, імена літературних персонажів та реальних історичних осіб не можуть замінюватися еквівалентами в мові, що сприймає [2, с. 216].

У перекладацькому арсеналі з опрацювання онімів виділяються дві головні стратегії. Перша скерована на форенізацію тексту перекладу і передбачає збереження форми вихідного оніму з очевидною втратою прихованого змісту. Такий тип перекладу визначається як «ономастичний відповідник», який відтворює фонографічну оболонку слова з тим чи іншим ступенем близькості до оригіналу [3, с. 188].

Друга стратегія відтворення онімів у перекладі скерована на доместикацію твору і передбачає або заміну вихідного оніму іншомовним аналогом, або власне його переклад [3, с. 190]. На думку А.Ґ. Ґудманяна, тут зазвичай застосовується «принцип поміркованої українізації», у якому з очевидністю відбиваються «результати творчої взаємодії української мови з іншими мовними системами» [4, с. 8].

М.В. Бережна виділяє дві перекладацькі стратегії – очуження й одомашнення. Вона вважає транскрипцію, транслітерацію, морфологічну модифікацію, обмеження варіативності імені власного, метод семантичної експлікації та онімну заміну методами формування ономастичного відповідника, які переносять читача в інший культурний світ, а отже, працюють на очуження тексту перекладу. Методи одомашнення – це калькування, деонімізація, використання традиційного найменування [5, с. 194–201].

Усього М.В. Бережна, аналізуючи переклад романів Дж. К. Ролінґ про Гаррі Поттера українською та російською мовами, виділяє 14 методів формування ономастичних відповідників, таких як: транскрипція, транслітерація, морфологічна модифікація, змішаний метод (транскрипції і морфологічної модифікації, транскрипції і транслітерації), обмеження варіативності імені власного, метод семантичної експлікації, використання традиційного найменування, транспозиція власного імені з ресурсів мови перекладу, калькування, функціональна аналогія, онімна заміна, деонімізація, вилучення, додавання [5, с. 194–201].

У перекладі поетонімів циклу Робін Гобб «Світ Елдерлінгів» перекладачі переважно застосували стратегію очуження. Методами очуження вважають транскрипцію, транслітерацію, морфологічну модифікацію, змішаний метод (транскрипції і морфологічної модифікації, транскрипції і транслітерації), обмеження варіативності імені власного, метод семантичної експлікації та онімну заміну.

*«Our Sacrifice, er, ah, you say, King **Eyod** will welcome you. And he will show to you all his daughter, to be your Sacrifice, hem, ah, Queen».*

*– Наш Жертовний… е-е-е, тобто, як кажуть у вас, король **Ейод**, хоче вас привітати і показати вам свою доньку, яка стане вашою Жертовною… ммм… тобто… е-е… королевою…*

Оскільки імена представників інших держав у романах Робін Гобб не мають лексичного значення, усі вони відтворюються методом транскрипції – способом відтворення вимови поетоніма засобами іншої мови. Такий спосіб відтворення цілком логічний, адже персонажі сприймають незвичні імена на слух.

Інша ситуація складається з іменами персонажів Шести Герцогств, оскільки всі вони мають яскраво виражене лексичне значення й виконують характеристичну функцію в аналізованих романах. Проте під час перекладу було переважно застосовано метод транскрипції, що призводить до втрати семантики поетоніма.

Найбільша проблема виникає з іменем головного героя:

*«**Fitz** is what Burrich calls me."*

She flinched slightly."

*He would. Calls a bitch a bitch, and a bastard a bastard, does Burrich. Well ... I suppose I see his reasons. **Fitz** you are, and **Fitz** you'll be called by me as well».*

– Фітц.

Вона спохмурніла, почувши мій тихий голос. Я випростався і промовив голосніше:

– Так мене кличе Барріч.

Год злегка всміхнулася.

– Це на нього схоже. Він називає суку сукою, а бастарда бастардом. Ну… гадаю, в нього на це свої причини. Раз ти для нього Фітц, то й для мене теж ним будеш.

Префікс *Fitz* має два значення: син визначної людини і бастард. Імені головного героя циклу романів Робін Гобб притаманні обидва визначення. Проте особливий упор авторка робить саме на значення «бастард». Натомість у перекладі ім'я головного героя існує окремо від його переживань. Для україномовного читача ім'я Фітц є просто незвичною фонетичною формою, не наділеною жодним семантичним навантаженням. Перекладач лише в прикінцевих примітках указує на значення префікса *Fitz*. Тому задум авторки романів повністю втрачається в перекладі.

Іншим прикладом, де було втрачено образ, є Леді Пейшенс:

***Patience** has demanded that you be educated as befits your bloodlines.*

***Пейшенс** вимагає, щоб ти здобув освіту відповідно до твого походження.*

Героїня з іменем Пейшенс (терпіння) є дружиною принца, чиїм позашлюбним сином виявився головний герой. Факт його існування став страшним ударом для цієї жінки, проте вона опанувала себе і стала хлопцеві справжньою матір'ю. Утрата значення її імені є досить суттєвою прогалиною перекладу.

Використання транслітерації – побуквенного відтворення іншомовного поетоніма засобами мови перекладу – позбавило прагматичного потенціалу імена персонажів у такому прикладі:

*«I was used to **Regal's** disdain for me. This sharp rebuke was something new, however. Usually, he did little more than avoid me, or hold himself away from me as if I were fresh manure».*

*Я вже звик, що **Регал** неприязно ставиться до мене, але таких гострих докорів від нього ще не чув. Зазвичай він намагався уникати мене і сахався, як від свіжого гною.*

Зарозумілий, зухвалий і жорстокий принц Регал, чиє ім'я перекладається як «королівський, величний», отримує характеристику в романах тільки на рівні опису, проте його ім'я жодним чином не допомагає зрозуміти природу його поведінки.

*I nodded and resolved to deliver the scroll that very night to Verity. "I do not much care for **Wallace**," I commented to the Fool.*

*"'Tis not **Wall's Ass** you should have a care for, but **Wall's Ears**," he replied solemnly.*

*– Я більше не дбаю про **Воллеса**, – зауважив я блазневі.*

*– Не **Воликом Ласом** ти маєш перейматися, а <u>його вухами</u>. А радше вухами у стіні, – поважно відповів він.*

В імені персонажа *Wallace* зашифрований фразеологізм «і стіни мають вуха», оскільки він, працюючи на короля, доносить його молодшому сину про все, що чує, й допомагає реалізувати плани Регала щодо захоплення престолу в обхід старшого брата. Проте під час перекладу було використано змішаний метод транскрипції і транслітерації, що призвело до втрати як значення імені, так і гостроти гри слів Блазня – персонажа, який не втрачав можливості образливо обіграти ім'я персонажа. Так, у перекладі залишається незрозумілим, який зв'язок бачить Блазень між Воллесом і «його вухами». А головне, повністю втрачається образливість прізвиська, яке вигадує Блазень. Не видається семантично прозорим прізвисько «Волик Лас», і намагання Блазня підколоти персонажа таким чином сприймаються як невинні дитячі витівки, якими не є. Усе це

спотворює прагматичний ефект, якого добивалась авторка.

У перекладі романів Робін Гобб широко представлена семантична експлікація – додаткове пояснення оніма або реалії, якого немає в оригіналі [6, с. 50].

« He is the King!» Molly protested. And named ***Shrewd*** *to be shrewd».*

– Він король! – заперечила Моллі. – Недарма ж його називають ***Шрюд Проникливий****.*

У словнику слово *shrewd* перекладається як *проникливий*, *практичний*. У прикладі ми бачимо, що перекладач доповнив ім'я короля прізвиськом, притаманним усім королям у реальному історичному процесі, тим самим підкреслив його промовисте ім'я та показав характер. При цьому була втрачена гра слів, наявна в оригіналі: ***Shrewd*** *to be shrewd.* Проте значення імені відтворено адекватно.

A more ancient tradition attributes such names to accident, at least initially. It is said that King ***Taker*** *and King* ***Ruler****, the first two of the Outislanders to rule what would become the Six Duchies, had no such names at all.*

Згідно зі старішою традицією, імена даються випадково (принаймні спочатку). Кажуть, що король ***Тейкер Завойовник*** *та король* ***Рулер Правитель*** *– перші два острів'яни, які правили землями, що згодом стали Шістьома герцогствами, взагалі не мали імен.*

У наведених прикладах перекладачка втілює класичний зразок семантичної експлікації, пояснюючи значення поетонімів за допомогою королівських прізвиськ.

Отже, перекладач широко використав стратегію очуження, проте видається, що при цьому було втрачено прагматичний потенціал поетонімів.

Методи одомашнення, які використовувалися під час перекладів романів Робін Гобб, – це калькування, деонімізація, використання традиційного найменування, транспозиція власного імені з ресурсів мови перекладу, функціональна аналогія, вилучення, додавання.

Калькування – це переклад слова або словосполучення шляхом заміни їхніх складових частин на відповідні в мові перекладу з подальшим поєднанням перекладених частин без будь-яких змін [7], наприклад:

To speak of the ***Mountain Kingdom*** *as a kingdom is to start out with a basic misunderstanding of the area and the folk who people it.*

Ті, хто називають ***Гірське королівство*** *королівством, узагалі не знають його географії та населення.*

Пыд час іменування королівства авторка керувалася географічними особливостями розташування. Адже, дійсно, Гірське Королівство розташоване в самому центрі гірського хребта. Пыд час відтворення перекладач зміг точно передати назву місцевості, використавши спосіб калькування: *mountain – гори, гірський, kingdom – королівство.*

У романі є кілька випадків застосування змішаного методу калькування і морфологічної модифікації, тобто утворення формального відповідника із додатковою адаптацією до морфологічної системи мови перекладу, наприклад:

*«****Nighteyes****», he corrected me. «My mother-named me* ***Nighteyes****. I was the last of my litter to get my eyes open».*

– ***Нічноокий****, – поправив він мене. – Мама називала мене* ***Нічнооким****. У мене в останнього з виводку розплющилися очі.*

Пыд час перекладу прізвиська найкращого друга головного героя – вовка Нічноокого – було використано калькування частин його імені, але при цьому прізвисько отримало граматичну форму субстантивованого прикметника, змінивши граматичний розряд.

Функціональний аналог – це заміна незрозумілого читачеві перекладу поетоніма іншим, який розкриє сутність образу. Часто функціональний аналог є зручним для передачі онімів, зокрема, коли вони призначені для створення у читача яких-небудь якісних уявлень [8, с. 76].

The Fool *was almost certainly born of the human race, though not entirely of human parentage. Stories that he was born of the Other Folk are almost certainly false, for his fingers and toes are completely free of webbing and he has never shown the slightest fear of cats. The unusual physical characteristics of* ***the Fool*** *(lack of coloring, for instance) seem to be traits of his other parentage, rather than an individual aberration, though in this I well may be mistaken.*

Блазень*, поза всяким сумнівом, – людина, але має не зовсім людське походження. Те, що він народився від Іншого Народу, – швидше за все, брехня, оскільки на пальцях немає павутиння і він ніколи не боявся котів. Незвичайний вигляд блазня (як-от безбарвна шкіра) може бути ознакою іншого походження, а не просто відхилення. Хоч тут я можу й помилятися.*

Із усіх синонімів слова *the fool* перекладач усвідомлено обрав історичну назву *«блазень»*, оскільки в романах Робін Гобб описуються часи Середньовіччя й зазначений персонаж відіграє роль блазня при дворі короля Шрюда. Блазень – неоднозначний персонаж, він не має власного імені, і протягом усіх романів циклу «Світ Елдерлінгів» читачі знають його лише під іменем Блазень. Це ім'я напряму пов'язане з його роллю при дворі, тому вибір функціонального аналога є цілком закономірним.

The ruling house of the Six Duchies, ***the Farseers****, were descended from those Outislanders.*

Правлячий дім Шістьох герцогств – ***Провісники*** *– походить від тих острів'ян.*

Прізвище правлячої сім'ї – це складене власне ім'я *far – далеко, see – бачити*. У перекладі був використаний метод функціонального аналога, і тому розуміння назви та характеристичних особливостей королівської сім'ї не викликає труднощів щодо розуміння для читача, який сприймає текст українською мовою.

Метод функціонального аналогу застосовано і щодо іменування давнього народу, який заснував світ, у якому відбуваються події:

Could these figures represent an ***Elderling*** *and King Wisdom? Does this tapestry record the path through the Mountain Kingdom to the* ***Elderlings'*** *homeland in the Rain Wilds?*

Можливо, ці постаті і є ***Старійшиною*** *та королем Вайздомом, а на гобелені зображено дорогу до країни* ***Старійшин*** *у Дощових нетрях, яка пролягає крізь Гірське королівство?*

Методів деонімізації, онімної заміни, вилучення, додавання під час аналізу перекладу поетонімів у романах Робін Гобб виявлено не було.

Висновки та перспективи досліджень. Переклад поетонімів циклу романів Робін Гобб «Світ Елдерлінгів» передбачає реалізацію двох головних стратегій, таких як: очуження (форенізація) тексту перекладу, тобто збереження форми вихідного поетоніму з очевидною втратою прихованого змісту, та одомашнення (доместикація) твору шляхом заміни вихідного поетоніму іншомовним аналогом або шляхом власне його перекладу. Перекладачі аналізованих романів вибрали стратегію очуження. Так, під час перекладу переважали такі методи, як: метод семан-

тичної експлікації, транскрипція, транслітерація, змішаний метод транскрипції і транслітерації. Методи одомашнення були використані набагато менше. Переважно це були методи функціонального аналога, калькування, змішаний метод калькування й морфологічної модифікації. Переважання стратегії очуження призводить до руйнування авторських онімічних моделей у тексті перекладу. Найбільш поширеними помилками під час відтворення поетонімів є використання формальних методів перекладу. Через це український переклад романів циклу Робін Гобб суттєво втратив у прагматичному плані.

Література:

1. Вінтонів Т.М. Роль міфонімів та біблійних онімів у створенні семантичної аури антропоетоніма Мотря в історичній епопеї Богдана Лепкого "Мазепа". *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 85–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2017_9_16
2. Чала Ю.П. Переклад культурно-маркованих поетонімів: соціо-семіотичний підхід. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. № 23. С. 215–217.
3. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
4. Ґудманян А.Ґ. Відтворення власних назв у перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». К., 2000. 40 с.
5. Бережна М.В. Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу «Гаррі Поттер» в українському та російському перекладах: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Спеціальність 10.02.16 перекладознавство. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2008. 308 с.
6. Єнчева Г., Фірсова Є. Перекладацькі трансформації та деформації у художньому перекладі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах.* Київ, 2016. № 33. С. 47–57.
7. Бараненкова Н.А., Литвин С. В. Експлікація як спосіб перекладу безеквівалентної лексики науково-технічного стилю. *Journal of the National Technical University of Ukraine "KPI": Philology and Educational Studies*. 2014. № 4. С. 6–13.
8. Гавриленко А.В., Кобякова І.К. Мовні реалії та проблеми перекладу. *Філологічні трактати*. 2011. №3. Том 3. С. 74–78.

Tkach P. Strategies of the Translation of the Poetonyms of Robin Hobb's Fantasy Cycle "The Realm of the *Elderlings*"

Summary. The article is devoted to the study of strategies of the translation of the poetonyms of Robin Hobb's fantasy cycle "The Realm of the Elderlings". The analysis of Robin Hobb's fantasy cycle "The Realm of the Elderlings" confirmed that poetonyms are an important component of a literary work, and their structure and semantic and functional load serve the realization of the author's idea.

The paper highlights the theoretical foundations of the study of poetonyms in modern linguistics, in particular, clarifies the concept of poetonym – proper name (usually anthroponym or toponym) in a literary work that creates and demonstrates a portrait of the character, and forms the perception of the image, motivates the reader. The article identifies the features of poetonyms as a type of literary onymy.

It was found that the translation of the poetonyms of the Robin Hobb's fantasy cycle "The Realm of the Elderlings" involves the implementation of two main strategies: foreignization of the translated text, preservation of the original poetonym with obvious loss of hidden meaning; domestication by replacing the original poetonym with a foreign analogue or by its actual translation. The analysis of the translation showed that the translators of the analyzed novels mostly chose the strategy of foreignization, which led to certain pragmatic losses. The following methods of foreignization prevailed during the translation: the method of semantic explication, transcription, transliteration, mixed method of transcription and transliteration. Methods of domestication were used much less, in particular the methods of functional analogue, tracing, mixed method of tracing and morphological modification.

It is concluded that the predominance of the strategy of foreignization leads to the destruction of the author's onymic models in the text of the translation, which left the Ukrainian reader unaware of the author's idea to show the world in which names determine the fate of heroes.

Key words: poetonyms, strategies of ranslation, foreignization, domestication, ways of translation.